

”Den blå tråd i antikken”

Nosch, Marie Louise Bech

Published in:

Den blå tråd fra antikken til nu. Udstillingskatalog Antikmuseet Aarhus og Østjysk Tekstilkreds

Publication date:

2014

Document version

Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):

Nosch, M. L. B. (2014). ”Den blå tråd i antikken”. I *Den blå tråd fra antikken til nu. Udstillingskatalog Antikmuseet Aarhus og Østjysk Tekstilkreds: Antikmuseet aarhus* (s. 1-3)

den
BLÅ
tråd

fra antikken
til nutiden

den BLÅ tråd

Velkommen til Antikmuseets og Østjysk Tekstilkreds' censurerede udstilling "Den blå tråd". I år er det 40 år siden Østjysk Tekstilkreds blev stiftet, og i den anledning har vi bedt vore medlemmer om at fremstille en række tekstile værker, der kan præsentere foreningen. Værkerne er udført i et bredt udsnit af tekstile teknikker og afspejler mange forskellige håndværksmæssige kompetencer, ofte med ganske storslåede resultater. Anne Louise Bang, som har været en del af censurdvalget, fortæller i sit bidrag til kataloget om en af de nye teknikker, som den digitale teknologi har muliggjort inden for vævning.

Udstillingen er blevet til i et tæt samarbejde mellem Antikmuseet og Østjysk Tekstilkreds. Antikmuseets samlinger danner ofte ramme om udstillinger af kunst og kunsthåndværk. Men det er en forudsætning, at værkerne forholder sig til arven fra den antikke oldtid, og det er medlemmerne derfor også blevet bedt om. De udstillede værker udtrykker således også en idérigdom og en kreativitet, der forbinder fortidens motiver, farver eller teknikker med fremtidens dynamik.

Udstillingen har fået titlen "Den blå tråd", fordi blå alle dage været en forennet farve, der har adskilt sig fra almuens jord- og plantefarver. Marie Louise Nosch fortæller i hendes bidrag til kataloget om den blå farve i den antikke oldtid. Fordi blå har været en dyr og vanskeligt farve at fremstille og bruge, har den i lange perioder i historien været forbeholdt samfundets elite, konger, adel eller gejstlige.

Blå findes i alskens nuancer og nu om stunder har teknologi betydet, at blå farve er tilgængelig for alle. Blå gør sig også særdeles godt også som accentfarve til mange andre farver, hvilket udstillingen afspejler på det smukkeste.

Østjysk Tekstilkreds og Antikmuseet byder dig hermed velkommen til udstillingen - og håber, at du vil finde glæde over kreationerne - og måske inspiration til eget virke.

Den blå tråd i antikken

I Europa findes kun en eneste plante, som indeholder naturligt blåt farvestof, indigoitin. Det er farveplanten vaid, hvis latinske navn er *Isatis tinctoria*. Den vokser vildt over det meste af Europa og Middelhøsten og blev dyrket intensivt indtil 1700-tallet, hvor importen af det mere intense farvestof indigo fra indiske indigoplanter helt overtog markedet. Indtil da havde områder som Thüringen i Tyskland og Provence i Frankrig levet højt på den europæiske blå farveplante, som vi stadig kan se af navnet 'denim', det blå læredsvævede stof, som har sit navn fra 'de Nîmes', det vil sige stof fra egnen omkring den sydfranske by Nîmes. Difficile købmænd, handelskompagnier og kongelige agenter havde længe sendt spioner til Indien for at fraføre farveopskifterne og sætte sig på den lukrative handel med indigo-farvestoffet. Da det indiske produkt slog igennem i Europa, måtte de europæiske vaid-bønder omstille diffren til nye afgrøder. I de danske riger kunne vi få indigo fra de indiske handelsstationer i 1700-tallet. Det blev suppleret med indigo fra de vestindiske øer, som udover sukker også leverede bomuld og indigo til kræsen forbrugere i købstæderne. Indien sad på det blå verdensmarked indtil det 20. århundrede, da syntetisk blå farve blev opfundet og med et slag gjorde 200.000 indiske indigo-plantagearbejdere arbejdsløse. Disse slufrede blandt andet op om Gandhi og var således med til at lægge fundamentet for det moderne uafhængige Indien, men det er en anden historie.

Uldgarn farvet med klar blå med vaid,
Center for Tekstiltforskning.

Vi har kendt blå farveplanter i Europa i hvert fald 3500 år. I bronzealderens fresker fra øen Santorini i Grækenland ses damer i smukke klæder, ofte dekorerede med røde, gule og blå farver.

Men mens mange farveplanter kan give gule og rødlige nuancer, er blå noget helt specielt: det er faktisk en praktisk og kemisk udfordring at opnå blå farve til indfarvning af tekstil. Fæskerne er lavet med blå pigment af mineraler, fra egyptisk blå eller lapislazuli fra Afghanistan. Men tøj kan ikke farves med mineraler, det kræver indigoitin fra vild eller udtræk af purpurnegle – murex - fra Middelhavet. Murex indeholder mest lilla men også visse blå nuancer. Der finder tre typer snegle, som har en lille kirtel med blå-rød farve: *Hexaplex trunculus*, *Bolinus brandaris* og *Stramonita haemastroma*. De tre arter indeholder lidt forskellig farvesammensætning, og nogle giver mere rødlige, andre mere blålige nuancer, men det afhænger også af sneglens alder og miljø. Faktisk er vi stadig lidt på bar bund med at forstå både biologien og kemien i disse særlige væsener, men heldigvis tester en del forskere og tekstilrådværkere de gamle teknikker, farvefasthed, lysægtighed, farvens reaktioner på uld, silke, hør og bomuld. Derfor kan man i dag fastslå, om blå tekstil er farvet med purpur eller med plantefarvning. Senest er det endda lykkedes at identificere den kemiske forskel mellem purpur fra Middelhavet og fra det Røde Hav. Dermed kan farvestofret være med til at informere os om handelsruter og kontaktområder. I en grav i Sibirien fandt man tekstil farvet med purpur, og det viser hvor værdifuldt og farvestærkt det er, og hvor langt et sådant kvalitetsprodukt kunne rejse. Purpur må have været et fantastisk materiale for antikkens mennesker.

Vi ved, at mykeneme i Grækenland brugte purpur, for på letavler med linear B skrift optegner paladsskrivere tekstiler og purpur, og vi har mulligvis også optegnelser over ansatte ved paladset, som var beskæftiget med at fiske eller farve med purpur. Arkæologerne har desuden fundet store dynger af murex-snegle allerede fra den tidlige bronzealder, og det kunne tyde på, at purpurfarvede uldstoffer var en kilde til rigdom i antikken. Men de fleste blå dragter i antikken har nok nærmere været farvet med vild, og en blå dragt kunne endda kaldes *isafidos*, vild-farvet.

Også ordet *hyakinthos*, hyacint-farvet, er en betegnelse for en blå dragt, man der refererer blot til udseendet, for man farver ikke med hyacint. Fra græske helligdomme i 4. og 3. århundrede f.v.t. findes lister over sådanne blå dragter, som var i helligdommens besiddelse. Fra hellenistisk og romersk Egypten har vi bevarede papyri med farveopskrifter for vild og optegnelser over marker opdyrket med vild. Fra romerske bebyggelser i Egypten som for eksempel Mons Claudianus, Berenike og Krokodilø har arkæologerne fundet fragmenter af blå og grønne dragter, så mulligvis var det populære farver blandt romerske soldater. Men i samtidige lister over unge pigers medgift optæder blå og grønne dragter slet ikke så ofte, så måske er der her forskel på mænd og kvinders smag og stil. Et andet ord for blifarvning af dragt er *kyranos*, som betyder mørkeblå, og nogle dragter blev beskrevet med dette ord. Interessant nok er det syriske navn for vild kommet af det græske ord *kyranos*, og det kunne tyde på, at farveplanten kom til Levanten fra de græsktalende områder.

Fresco fra Akrotiri på Santorini med en pige, der plukker krokus. 1700-1650 f.kr

Fænikisk sarkofag med tydeligt kan ses blå spor på siden af sarkofagen. Den stammer fra Sidon, ca. 450 f.v.t., marmor. Ny Carlsberg Glyptotek

Heroppe i Danmark blev stoffer også farvede blå i oldtiden. Næsten alle dragter fra dansk romersk jernalder (ca. 200 f.v.t.) indeholder spor af farve, på trods af at de i dag kun ser brune eller grå ud. Men de indeholder luteolin (gul), purpurin og alizarin (rødt), og indigoitin (blåt), og det viser en udbredt viden om og brug af farveplanter i oldtiden, også i Nordeuropa.

Marie-Louise Nosch

Professor og leder af Danmarks Grundforskningsfonds Centre for Textile Research.

